

TEADUSINFORMATSIOONIST JA TEADUSRAAMATUKOGUDEST

Toomas Liivamägi

Ühe korraliku ülikooli juurde kuulub kindlasti ka üks korralik teadusraamatukogu. See on heaks tavaks ja standardiks vähemalt selles osas maailmast, mida me endale eeskujuks vatseme seada.

Väikeses rahvusriigis, kus ressursse niigi napib, tuleb teadusliku uurimistegevuse ja ülikoolihariduse arendamisel iseäranis läbimõeldult tegutseda. On selge, et kohapeal peab olema kättesaadav piisav kogus teadus- ja arendustegevust toetavat informatsiooni — see on riigile strateegilise tähtsusega. Sellise, Eestit katva teadusinformatsiooni nivoo hoidmine on raamatukogude ülesanne ja väga suures osas just Tartu Ülikooli raamatukogu ülesanne. Kui me räägime teaduse infrastruktuuri rahadest, siis investering ülikooliraamatukogusse kui teaduse infrastruktuuri on igal juhul hea investering. Selles osas tuleb tunnustada Haridusministeeriumi, mille 2002. aasta eelarvekavas on üle viie aasta uuesti 3 miljoni kroonine sihtsumma ülikooli raamatukogule kui teadusraamatukogule. Tegelik vajadus on mitu korda suurem — hea teadusraamatukogu ei ole kindlasti odav. Ilma raamatuosturahata ei ole raamatukogu tõsiselt võetav partner ühelegi kirjastusele ega infovahendajale. Arvestava infohulga suudame me praegu Eestisse osta vaid elektroonilisel kujul, tegelikkuses tähendab see perioodilist juurdepääsu rentimist andmebaasidele.

Eestisse tellitud ajakirjade põhjal saab öelda, et ca 90% STM (*Science, Technology, Medicine*) väljaannetest on olemas ka elektrooniline versioon ja humanitaar- ning sotsiaal-teaduslikel ajakirjadel on see protsent lähedal 70-le. Mittingliskeelsetest väljaannetest on e-versioon kaasas umbes pooltel.

Elektrooniliste andmebaaside ja muude materjalide kasutus on Eestis juba välja kujunenud ja küllaltki intensiivne. Võrdlevaid arve saab tuua alates 1998. aastast Eestisse ostetud EBSCO andmebaasi kohta, mis sisaldab 3000, valdavalt sotsiaal- ja humanitaar-teadustealast täistekstajakirja, ajalehte, teatmeteost ning samuti mitme uudisteagentuuri uudiseid ning meditsiinilase andmebaasi *Medline*. 1999. aastal kasutati Eestis EBSCO-st 40 876, 2000. aastal 101 319 ning 2001. aastal 128 226 artiklit. Toodud arvud on suuremad kui Leedus, Lätis, Tšehhis, Ungaris või Sloveenias, rääkimata Horvaatiast või Bulgaariast.

2001. aastal oli nelja Eesti ülikooli arvutivõrgus avatud juurdepääs eelkõige loodus-teaduslike ajakirju sisaldavale ja maailmas enim hinnatud elektrooniliste ajakirjade pakstile *Science Direct* kirjastuselt *Elsevier*. Aasta jooksul salvestati või trükiti Eestis välja 155 000 nimetatud andmebaasi artiklit, sellest 122 000 ehk 80% Tartu Ülikooli liikmete poolt. See arv on võrreldav lääne ülikoolide vastavate näitajatega, kuid riiki ostetud andmebaase on muidugi tunduvalt vähem. Tinglikult võib öelda, et ligi kaks kolmandikku Eestisse ostetud teadusinformatsiooni kasutusest tehakse Tartu Ülikooli poolt ülikooli raamatukogu kaudu.

Elektrooniline informatsioon on kasutaja töölaual 24 tundi ööpäevas, selle kättesaadavust ja kasutusmugavust on raske alahinnata, ometi ei ole e-informatsiooni plahvatuslik kasv oluliselt vähendanud traditsiooniliste infokandjate ja raamatukogu kui vaimse töö tegemise koha tähtsust.

Erinevate teadusvaldkondade inimestele on trükitud raamatu ja raamatukogu tähendus erinev. Loodusteadlane loeb oma ajakirja laborinurgas läbi või salvestab elektroonilisest versioonist mõne artikli ja nii läbi vaadatud materjali rohkem ei tarvitagi. Humanitaarile on aga raamat või raamatukogu ise selleks laboratooriumiks, millega ta töötab.

Eriti kiiresti arenevates teadusharudes nagu biomeditsiinis või mitmes tehnoloogia-valdkonnas võib artikkel vananeda mõne nädalaga. Teinekord läheb siiski tarvis näiteks Novosibirski ülikoolis 1956. aastal väljaantud toimetisi. Heas teadusraamatukogus on need olemas. Kogu, olgu see siis elektrooniline või paberil, terviklikkus ja järjepidevus on kindlasti teadusraamatukogu üks väärtustest.

Samavõrra raske, kui täita mitmekümne aastaga tekkinud tühikut kogude osas ja suuta osta rahuldavat hulka kaasægset teaduskirjandust, on taastada usaldust kogude vastu. Raske on igal erineval puhul öelda, milline on see kriitiline hulk teaduskirjandust, mida iga teadlane või õppejõud otsib kõigepealt Eestist ja alles siis kaugemalt. Üsna sageli on välis-lähetuse üheks eesmärgiks ka töötamine mõnes heas ülikooliraamatukogus, kuigi need kolm raamatut, mida siis lõpuks ikkagi kasutatakse, on tunduvalt odavamad kui lähetus ise. Raskesti on mõõdetav see kasu, mis saadi neid kolme väljaannet hästi komplekteeritud raamatukogust otsides. Samas tekib rahastajatel ikka kahtlus, milleks need ülejäänud kolmsada raamatut seal riulis seisavad, kui tegelikult ainult kolme tarvis läks.

Usalduse taastamine kogude vastu on lähiaastate olulisemaid eesmärke. Peame jõudma selleni, et välisuurija või õppejõud võiks kirjutada oma lähetusaruandesse "... ja töötamine Tartu Ülikooli Raamatukogus".